

20. Стральцоў, М. Л. Чалавек з Малой Багацькаўкі // Ад маладзіка да поўні: апавяданні, аповесці, эсэ // М. Стральцоў; уклад. В. Стральцовай. — Мінск: Маст. літ., 2005. — С. 323–336.
21. Тычына, М. Максім Гарэцкі і праблема «другога» ў яго творах / М. Тычына // Роднае слова. — 2003. — № 2. — С. 5–9.
22. Тычына, М. На выспе Патмас: Творчасць Максіма Гарэцкага / М. Тычына // Роднае слова. — 1993. — № 2. — С. 15–22.
23. Чыгрын, І. П. Паміж былым і будучым: Проза М. Гарэцкага / І. П. Чыгрын. — 2-е выд., выпр. — Мінск: Бел. навука, 2003. — 166 с.

Мікалай Хмяльніцкі (Мінск)

РЭЦЭПЦЫЯ АСОБЫ І ТВОРЧАСЦІ С. ПЯСЕЦКАГА Ў БЕЛАРУСІ: ПРАЗ МЕЖЫ І ІДЭАЛАГІЧНЫЯ КАРДОНЫ

Вядома, што рэцэпцыя — адна з форм культурна-літаратурнага ўзаемадзеяння, якая выяўляе характэрныя асаблівасці функцыянавання пэўнай літаратуры, ўключанасці таго ці іншага аўтара, а таксама твора ў кантэкст сусветнай (у нашым выпадку — беларускай). У такім аспекце даследавання пэўную цікавасць уяўляе асоба і творчасць польскага пісьменніка беларускага паходжання Сяргея Пясецкага (1901–1964), сапраўднае знаёмства з якім у нас распачалося не так даўно і чакае, безумоўна, цікавых перспектыв, бо сучасная літаратуразнаўчая навука павінна даць адказы на некаторыя вузлавыя пытанні, звязаныя з жыццём і дзейнасцю С. Пясецкага, што дазволіць па-новаму паглядзець на вядомыя сацыякультурныя і літаратурныя працэсы 20–30-х гг. XX ст., на творчую дзейнасць многіх пісьменнікаў згаданага перыяду.

Творчасць Сяргея Пясецкага, нягледзячы на яго шырокую прызнанасць у Польшчы, і шырэй, у заходнееўрапейскай прасторы, на жаль, стала вядома ў нашай краіне зусім нядаўна. Яго называюць «беларускім Джэймсам Бондам», «карсарам памежжа», «няўлоўным кантрабандыстам» і г. д., што спрыяе стварэнню легенды вакол імя гэтага чалавека. Напрыклад, не так даўно ў яго гонар быў наладжаны так званы «Кантрабандыцкі канцэрт», а экскурсавод Павел Махінаў, натхнёны жыццём і творами С. Пясецкага, наладзіў займальны экскурсійны маршрут «Мінск кантрабандыцкі», у якім прапанаваў рэканструкцыю інтэр'ера Мінска пач. 20-х гг. XX ст. па вядомых творах «мінскай трылогіі» С. Пясецкага. Таксама можна прыгадаць, што быў створаны дакументальны фільм «Каханак Вялікай Мядзведзіцы», які здымаўся ў Ракаве і прысвечаны беларуска-польскаму пісьменніку (прэм'ера адбылася на канале АНТ). Па другі ж бок мяжы, у Беластоцкім драматычным тэатры, здзейснена пастаноўка «Запіскі афіцэра Чырвонай Арміі».

Як бачым, пазнавальны рух у дачыненні да асобы і творчасці С. Пясецкага ў апошнія дзесяцігоддзе значна актывізаваўся. Слушна на гэты конт у адным са сваіх інтэрв'ю ў 2010 г. адзначыла пісьменніца і журналіст Л. Рублеўская: «Сяргей Пясецкі, толькі пачынаем адкрываць яго, што для нас чарговы “срамешча”, мы заўсёды вельмі шчодро дзелімся сваімі талентамі».

Прычына такога становішча можа быць патлумачана некалькімі прычынамі. Як вядома, на працягу многіх дзесяцігоддзяў існавала фільтрацыя ў аз-

наямленні з многімі творамі польскіх аўтараў, а адсюль вынікаў чыннік выпадковасці імёнаў, палітычнай кан'юнктуры ў выбары твораў і г. д. У выніку — сфальсіфікаваны вобраз рэцэпцыі, звужаная інфарматыўнасць, іншая іерархія вартасцей, на якую абавіраецца кантэкст той ці іншай нацыянальнай літаратуры і агульны кантэкст сусветнай літаратуры, які магчымы на дадзены момант. Усё гэта прама ці апасродкавана ўплывала і на рэцэпцыю і прысутнасць у беларускай культурнай прасторы творчасці С. Пясецкага. Вялікая колькасць літаратурных узнагарод, якімі быў уганараваны пісьменнік, не стала падставай для таго, каб артыкулы пра яго з'явіліся раней і ў найсучаснейшых літаратурна-знаўчых энцыклапедычных даведніках, якія ўбачылі свет у Беларусі, Расіі ці на Украіне. Няма яго імя і ў апошнім 18-тым выданні Беларускай энцыклапедыі, хоць том на адпаведную літару выдаваўся ў 2001 г.

Айчыннае, ды і ўсходнеславянскае літаратурнаўства, якое знаходзілася доўгі час пад прымусам заідэалагізаванасці, яшчэ не паспела шматаспектна асвоіць новы для яго мастацкі матэрыял. Зрэшты, толькі апошнім часам для нас адкрываюцца замежныя (і польскія ў тым ліку) пісьменнікі, якія па месцы нараджэння і па тэматыцы творчасці моцна звязаныя з нашай краінай. Маём на ўвазе, у прыватнасці, і С. Пясецкага, які побач з Чэславам Мілашам, быў прадстаўлены да Нобеля, а таксама Т. Канвіцкага, А. Юрэвіча і многіх іншых пісьменнікаў, якія ў дзіцячыя гады і юнацтве былі моцна звязаны з вёскамі, мястэчкамі і гарадамі сучаснай Беларусі. Пры ўсёй дынамічнасці мастацкай свядомасці мастацкае ўяўленне гэтых пісьменнікаў, як магнітнае поле вышэйшай напружанасці, утрымлівала на працягу многіх гадоў іх памяць на прыгажосці і рэаліях «краю дзіцячых гадоў». Многім з іх лёсам было наканавана ўпрыгожыць польскі літаратурны Парнас, але на роднай зямлі яны не маглі быць прызнанымі ў выніку іх уключанасці ў палітычныя рэаліі складанага XX ст., у прыватнасці і праз дачыненні да дзейнасці Арміі Краёвай. Творцы далі падставы лічыць іх «гераічнымі песімістамі», а вернасць стала адной з рысаў іх чалавечай ментальнасці, гуманістычны ж пачатак — найважнейшай асновай разумення сістэмы грамадскіх каштоўнасцей.

Такім чынам, пытанне рэцэпцыі творчасці С. Пясецкага ў Беларусі пакуль што не атрымала належнай увагі, але пэўная даследчая і эмпірычная база для высноў і магчымых перспектываў комплекснага даследавання ўжо назапашана [1–4; 6; 7]. Своеасаблівай зонай павышанай увагі даследчыкаў была і застаецца творчасць пісьменнікаў, народжаных сумесным існаваннем двух народаў (беларусы і палякі, украінцы і палякі), складанасць, супярэчлівасць унутранай біяграфіі прадстаўнікоў гэтай кагорты, іх важнасць у збліжэнні польскай і іншых культур. Творы С. Пясецкага стала прысутнічаць у практыцы выкладання польскай літаратуры, згадваюцца ў кантэксце 1920–1930-х гг. пры вывучэнні славянскіх літаратур ва ўстановах вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусь, прынамсі ў БДУ, пішуцца курсавыя работы і рыхтуюцца рэфераты, а ў 2001 г. была абаронена кандыдацкая дысертацыя на тэму «Творчасць Сяргея Пясецкага: праблема жанрава-стылёвай адметнасці» [6] выпускніком спецыяльнасці «Славянская філалогія» філалагічнага факультэта БДУ П. В. Рагойшам.

Што датычыцца непасрэдна перакладаў твораў С. Пясецкага на беларускую мову, то сітуацыя тут выглядае наступным чынам: у Беларусі намаганнямі аматараў польскай літаратуры і пры падтрымцы адпаведных зацікаўленых грамадскіх арганізацый выдадзена некалькі твораў польскага пісьменніка (напрыклад, «Каханак Вялікай Мядзведзіцы» [5] і «Пяты этап» (гэты твор таксама друкаваўся ў «Полымі» за 2010 г.)). Варта прыгадаць і праект электроннага рэсурсу «Будзьма беларусамі» — «Какаін, мяжа і Ракаў» (са здымкамі і ілюстрацыямі). Часопіс «Прайдзісвет» надрукаваў урывак «Боствам ночы роўныя» ў перакладзе Насты Гвоздзевай, інтэрнэт-прастора прапаноўвае таксама «Аўтадэнунцыяцыю» ў перакладзе Таццяны Крэмень. Ул. Арлоў згадвае імя С. Пясецкага ў кнізе «Імёны свабоды», выдадзенай у 2007 г.

Такім чынам, вызначаючы галоўныя характарыстычныя параметры творчасці Сяргея Пясецкага найперш трэба звярнуць увагу на ўмовы фарміравання таленту творцы. Разгляд творчай спадчыны С. Пясецкага праз прызму полікультурнасці не толькі ўпісвае творцу ў гісторыка-культурны кантэкст краіны яго нараджэння і сталення, але дазваляе аб'ектыўна акрэсліць важкасць яго ўкладу ў сусветную культуру. Як слушна адзначае П. В. Рагойша, «запозненае асэнсаванне месца і ролі С. Пясецкага ў гісторыі літаратуры звязана ў першую чаргу з тым, што цікавасць да яго як у Польшчы, так і ва ўсёй Заходняй Еўропе доўгі час была абумоўленая толькі знешняй арыгінальнасцю і сюжэтнай займальнасцю твораў, незвычайным лёсам, своеасаблівасцю пісьменніцкага стылю, успрыманням ягонай творчасці ледзь не выключна ў рэчышчы “масавай літаратуры”. З другога боку, замоўчванне пісьменніка ў Польскай Народнай Рэспубліцы было прадвызначана пэўнымі ідэалагічнымі прычынамі (яго пасляваенная эміграцыя на Захад, рэзкае непрыманне ім сацыялістычнага ладу і г. д.). Спецыяльнае вывучэнне творчасці С. Пясецкага як ў літаратуразнаўчым, так і грамадска-палітычным, сацыякультурным планах неабходна для стварэння навуковай карціны еўрапейскага літаратурнага працэсу першай паловы XX ст., а таксама цэласнага асэнсавання духоўнай культуры Польшчы і Беларусі» [6, с. 3].

Жыццё і творчасць Сяргея Пясецкага сталі аб'ектам літаратуразнаўчых даследаванняў таксама адносна не так даўно: у 90-я гг. мінулага стагоддзя, калі з'явіліся дзве манаграфіі — Кшыштафа Паляхонскага [9] і Рышарда Дэмеля [10]. Польскія аўтары прыгадваюць у сваіх кнігах біяграфічныя моманты, тагачасны сацыякультурны кантэкст, вылучаюць асноўныя матывы і стылёвыя адметнасці твораў С. Пясецкага, але зусім мала ўвагі звяртаюць на літаратурнае ўвасабленне сувязей лёсу і некаторых твораў Пясецкага з рэаліямі гісторыі і культуры беларусаў, а таксама польска-беларускіх культурных сувязей. Не вядуць размову вышэйзгаданага даследчыкі і пра ўсходнеславянскія карані генезису творчасці С. Пясецкага (адзначым, што дадзены аспект праблемы цудоўна распрацаваны ў публікацыях П. Рагойшы). Больш таго, у вышэй згаданых крытычных публікацыях амаль зусім не згадваюцца гісторыка-тыпалагічныя паралелі з творчасцю іншых польскіх пісьменнікаў, якія распрацоўвалі падобную тэматыку ў літаратуры міжваеннай Польшчы (напрыклад М. Ваньковіч).

Цалкам слушнымі ў дадзеным кантэксце падаюцца разважанні Н. Бахановіч: «Заканамерным бачыцца, што ў прадмове да кнігі «Каханак Вялікай Мядзведзіцы» (1937) С. Пясецкага (1901–1964), які таксама апісваў жыццё на мяжы — рэальнай, беларуска-польскай граніцы, з яго жудасцямі і авантурамі, М. Ваньковіч цытуе істотныя для яго самога радкі з ліста аўтара: “Пішу, бо пісаць павінен. Гэта ёсць мая арганічная патрэба, неадольнае і непераможнае жаданне. ...Як прыкра раскладваць працу на месяцы, гады, калі хочацца яе зрабіць адразу... каб мець супакой...” У такой сувязі адзнаку невыпадковасці мае знаёмства і сяброўства пісьменнікаў як прадстаўнікоў тэрытарыяльнага і духоўнага памежжа. Мэтай выяўлення беларускага субстрату ў іх творчасці выступае адданне даніны мінуламу — людзям і мясцінам, што паўплывалі на асобаснае і творчае станаўленне. У гэтых творах аб дзяцінстве, юнацтве ажыццяўляюцца спробы праз гістарычныя пераломы паказаць найперш складаны працэс асэнсавання свету і сябе ў ім» [2, с. 218–219].

Такім чынам, можна канстатаваць, што прысутнасць асобы і творчасці С. Пясецкага заняла ў культурнай прасторы Беларусі адпаведнае месца, а іх вывучэнне ў хуткай перспектыве дасць плённыя вынікі і вывядзе імя нашага слыннага земляка-пісьменніка з-за нацыянальных і ідэалагічных межаў на арбіту ўзаемаўзбагачальнага беларуска-польскага культурнага дыялогу.

Літаратура

1. Арэшка, В. Сяргей Пясецкі / В. Арэшка // Спадчына. — 1999. — №1. — С. 136–140.
2. Бахановіч, Н. Беларуская тэма ў польскай літаратуры / Н. Бахановіч // Літаратурная карта Еўропы: кантакты, тыпалогія, інтэртэкстуальнасць / А. В. Вальчук [і інш]; навук. рэд. М. У. Мікуліч/ Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. Імя Я. Коласа і Я. Купалы. — Мінск: Бел. навука, 2012. — С. 205–228.
3. Бразгуноў, А. Мінск у «зладзейскай» трылогіі Сяргея Пясецкага // Знакамітыя мінчане XIX–XX ст. Мінск і Міншчына ў літаратурных творах на рубяжы XIX–XX стст.: матэрыялы Беларуска-польскай навук. канф., Мінск, 27 крас. 2010 г. — Мінск: Выдавец В. Хурсік, 2011. — С. 132–139.
4. Великий, А. Мифы и правда в романе С. Песецкого «Записки офицера Красной Армии» (с сентября 1939г.) / А. Великий // Знакамітыя мінчане XIX–XXст. Мінск і Міншчына ў літаратурных творах на рубяжы XIX–XX стст. Матэрыялы Беларуска-польскай навуковай канферэнцыі. Мінск, 27 красавіка 2010 г. — Мінск: Выдавец В. Хурсік, 2011. — С. 139–146.
5. Венідзіктаў, С. Сяргей Пясецкі (Жыццё ў творчасці). Камунікат / С. Венідзіктаў // Беларуская Інтэрнэт-бібліятэка. [Электронны ресурс] — Рэжым доступу: http://kamunikat.fontel.net/www/knizki/brama/kraj_1-2_2002/20.htm. — Дата доступу: 06.02.2013.
6. Пясецкі, С. Пяты этап: раман (Пераклад і прадмова Я. Янушкевіча) / С. Пясецкі — Мінск, Варшава: Pod wiatr, 2011. — 294 с.; Пясецкі, С. Пяты этап: раман / С. Пясецкі; пер. і прадм. Я. Янушкевіча. — 2 выд., выпр. — Мінск: Галіяфы, 2011. — 294 с.
7. Рагойша, П. В. Творчасць Сяргея Пясецкага: праблема жанрава-стылёвай адметнасці : аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук : 10.01.03 / П. В. Рагойша; Беларус. дзярж. ун-т. — Мінск, БДУ, 2001. — 20 с.
8. Янушкевіч, Я. Вяртанне Вялікай Мядзведзіцы / Я. Янушкевіч // Голас Радзімы. — 1995. — 20 ліпеня. — С. 1.
9. Demel, R. Sergiusz Piasecki: Życie i twórczość / R. Demel — Warszawa: LTW, 2001. — 176 s.

10. Polechoński, K. Żywot człowieka uzbrojonego: Biografia, twórczość i legenda literacka Sergiusza Piaseckiego / K. Polechoński — Warszawa, Wrocław: PWN, 200. — 236 s.

Ніна Раішэтникова (Мінск)

ЧАЛАВЕК У ЭСТЭТЫЧНАЙ СІСТЭМЕ КАРЭЛА КЛАСТЭРМАНА

Творчасць выдатнага чэшскага пісьменніка Карэла Кластэрмана (1848–1923) уваходзіць у залаты фонд чэшскай літаратуры. К. Кластэрман — паэт Шумава, цудоўнага кутка на паўднёвым захадзе Чэхіі.

Пісьменнік нарадзіўся і правёў маленства ў нямецка-чэшскім асяроддзі і свае першыя крокі ў літаратуры распачаў з публіцыстыкі, аднак шырокую вядомасць набыў як аўтар раманаў і мемуараў, а малыя формы (аповяданні, лірычныя замалёўкі, нарысы) далі яму неабходны вопыт і майстэрства. У якіх бы жанрах прозы не працаваў К. Кластэрман, уражвае яго складаная і шматмерная эстэтычная сістэма. Звярнуўшыся да аповядання «Нешта», мы маем на мэце паказаць глыбіню і значнасць творчага почырку пісьменніка.

Для гэтага, як і для іншых твораў К. Кластэрмана, характэрны шматслойны зачын, без асэнсавання якога немагчыма ўвайсці «ў пісьменніцкі свет твора». Ва ўступе да падзей аповед мяжуецца з пейзажнай замалёўкай і гістарычным нарысам. А інакш як «дарагі чытач» зразумее тое месца, дзе адбываюцца падзеі ў творы. Гэтая мясцовасць пазбаўлена экзотыкі, але надзвычай арганічная для людзей, якія не столькі жывуць на гэтай зямлі, колькі змагаюцца з абставінамі побыту.

Такім чынам, аповед К. Кластэрмана ў шэрагу твораў малой формы дае магчымасць чытачу ўбачыць падзеі і канфлікты, на першы погляд, нязначныя, аднак менавіта яны дазваляюць надзвычай поўна асэнсаваць жыццё герояў такога дарагога для аўтара кутка Чэхіі. Адсюль і своеасаблівасць стылю мастака слова, які можа здзіўляць, але не прызнаць вялікі «талент» К. Кластэрмана немагчыма. Яго пісьмо настолькі індывідуальнае і непаўторнае, што адразу пазнаецца чытачом.

Вось партрэт галоўнага героя аповядання «Нешта» Аўгусціна, дзе адлюстроўваецца і характар, і нацыянальная адметнасць «тыповага шумаўскага немца». Усё гэта адчуваецца ў кожным радку, у кожнай рысе, апісанай аўтарам надзвычай уважліва і цярпліва. Галоўны герой аповядання «Нешта» меў *«без малага сорак гадоў, што цяжка вызначыць, калі ў чалавека грузная постаць. Хадзіў ён на кароткіх нагах, але пры гэтым меў велізарныя ступні; вялікая крупная галава сядзела на кароткай шыі з моцным недаразвітымі шчытападобнымі залізамі, што не мелі вельмі хваравай формы і называліся валяк, лоб у яго быў нізкі, твар моцна пачырванелы, упрыгожаны вялікімі рыжаватымі вусамі з бакенбардамі, малую бараду, заўсёды дрэнна паголеную і пабітую на плямы бліскучым цвёрдым шчаціннем, шырокія вусны, цяпер гэтыя вусны расцягнутыя ў грывасе, малы нос, падобны на барвовую бульбападобную бародаўку з дзвюма, звернутымі да нябёсаў, дзіркамі, з якіх вырасталі цэлыя кусты кучаравых валасоў, але ён атрымаў, як узнагароду, бровы, якімі яго*